

к.е.н. Сардак С. Е.
PhD, Sardak S. E.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
НОВІ ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
NEW GLOBAL CHALLENGES OF ECONOMIC DEVELOPMENT

УДК 330.101.541

Анотація. У дослідженні розглянуто сформовані та нові глобальні виклики економічного розвитку. Визначено концептуальні та прикладні заходи прогресивного спрямування економічного розвитку.

Annotation. In the research the formed and new global challenges of economic development have been considered. The conceptual and applied matters of economic development progressive direction have been determined.

Ключові слова: глобалізація, виклики, проблеми, загрози, економічний розвиток.

Keywords: Globalization, challenges, problems, threats, economic development.

Постановка проблеми. Протягом усієї історії людства у суспільстві постійно присутні певні виклики – вимоги та спонукання до будь-яких дій і відносин, які обумовлюють трансформаційні зміни. Виклики соціально-економічного розвитку виникають, головним чином, внаслідок двох причин. По-перше, це невирішеність, загострення та збільшення кількості поточних проблем і загроз у суспільстві, що ускладнює якість життєдіяльності населення. По-друге, це прагнення людей покращити власний побут, продовжити свій рід та забезпечити гідне майбутнє нащадків. Тобто люди, з одного боку вимушено, а з іншого за власним бажанням визначають для себе стратегічні орієнтири які хочуть досягти та отримати зиски. Відповідно розгляд питання формування сучасних викликів соціально-економічного розвитку людства є проблематикою актуальною з точки зору оптимізації стану національних економік і забезпечення їх конкурентоспроможності, а також досягнення стійкого розвитку світової економіки [2–4, 10–11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомі зарубіжні дослідники О. Кінг, Е. Ловінс, Л. Ловінс, Д. Майер, Д. Медоуз, М. Месарович, Е. Пестель,

А. Печчеї, Д. Е. Раух, Я. Тінберген, Д. Форрестер, Б. Шнайдер та вітчизняні фахівці В. Х. Арутюнов, О. Г. Білорус, В. І. Бурдяк, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, Б. Є. Кваснюк, Д. Г. Лук'яненко, Л. Г. Мельник, А. М. Поручник, В. М. Свінцицький, В. П. Семиноженко, Я. М. Столярчук, А. С. Філіпенко, І. Г. Ханін визначають що у другій половині ХХ століття у суспільстві сформувалася низка глобальних проблем, загроз і викликів економічного розвитку людства.

До глобальних проблем економічного розвитку (явища, питання, ситуації які не зовсім зрозумілі, цікаві, актуальні, створюють складності або загрози, викликають необхідність дослідження та врегулювання, а також не мають уніфікованих методик вирішення у світових масштабах) насамперед необхідно віднести: обмеженість знань про Всесвіт, витоки цивілізації, призначення і роль людини; відсутність дієвих механізмів прогресивного розвитку людства; неможливість запобігання дисбалансам у демографічних, економічних, соціальних і управлінських процесах які призводять до конфліктів і війн; негативний техногенний вплив на ноосферу; нестача ресурсів; необхідність опанування і задіяння нових технологій тощо [1, 6, 8, 13]. Дані глобальні проблеми обумовили загострення конкуренції, активізацію інноваційної та інвестиційної діяльності, розгортання міжнародної співпраці, стратифікацію суспільства та концентрацію управління.

Глобальними загрозами економічного розвитку (небезпечні процеси, явища, ситуації які зашкоджують або можуть заподіяти шкоду здоров'ю, безпеці, добробуту, життю людства і потребують усунення) є міжнародний тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, організована злочинність, локальні конфлікти, регіональні сепаратистські тенденції, міжетнічні та міжконфесійні конфлікти, нелегальна міграція, нелегальна торгівля зброєю, наркобізнес тощо [2, 5].

Вищенаведені глобальні проблеми та загрози економічного розвитку поряд із підвищенням життєвого рівня населення економічно розвинутих країн та значної частини середньо розвинутих країн світу сформували традиційні та формують нові глобальні виклики. Але питання визначення структури нових

глобальних викликів у XXI сторіччі, їх спрямування, значення та подальшої трансформації залишаються недостатньо вивченими й вимагають подальших ґрунтовних наукових досліджень [2–4, 10–11]. Дана обставина потребує розгляду складу та змісту глобальних сучасних соціально-економічних викликів та визначення перспективних форм господарських зрушень щодо їх реалізації на світовому та національних рівнях.

Метою статті є дослідження сучасних і нових глобальних викликів економічного розвитку, а також визначення концептуальної спрямованості заходів його прогресивного розгортання.

Основні матеріали дослідження. На світовому рівні управління економічним розвитком здійснюють міжнародні організації, потужні транснаціональні компанії, партії, рухи, об'єднання, лідери світових релігій, науковці, провідні політики та власники, впливові держави. Насамперед, це Економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОП), Програма розвитку ООН (ПРООН), Конференція ООН з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД), Група Світового банку (Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних суперечок (МЦУІС), Багатостороння агенція гарантування інвестицій (БАГІ)); транснаціональні корпорації (ТНК), транснаціональні банки (ТНБ), багатонаціональні корпорації (БНК), промислово-фінансові групи, економічно розвинуті країни. Дані суб'єкти світової економіки формують глобальні тенденції розвитку світової економіки (насамперед, це активізація глобалізації, інтернаціоналізації, інтеграції, регіоналізації, гомогенізації, транснаціоналізації, вертикально-інтегрованої корпоратизації, тінізації, диференціації, поляризації, конфронтації, дезінтеграції, маргіналізації, фрагментації державної діяльності і т. д.) які обумовлюють глобальні виклики економічного розвитку – вимоги, сигнали, заклики та спонукання щодо здійснення певних заходів у сфері виробництва, розподілу обміну та споживання у загальносвітових масштабах

[5, 7, 9–10]. Зараз у суспільстві сформовані такі глобальні виклики економічного розвитку як необхідність:

- визначення спрямування та пріоритетів економічного розвитку (у глобальному вимірі даний виклик розкривається у “Декларації соціального прогресу і розвитку” (1969 р.), “Декларації про право на розвиток” (1986 р.), “Концепції стійкого (сталого) розвитку” (1992 р.), “Віденській декларації” та “Програмі дій” прийнятих на II Всесвітній конференції з прав людини (1993 р.), “Цілях розвитку тисячоліття” (2000 р.), “Монтеррейському консенсусі” (2002 р.) але він потребує розробки більш глибокого концептуального підґрунтя та наповнення й визначеності);
- формалізації трансформаційних змін міжнародного економічного порядку (у процесі економічного розвитку міжнародний економічний порядок як вихідне явище фіксації реальних норм, правил і влади, починаючи із 70-х рр.. XX ст. потребує визначеності механізму згідно змін у політичній, законодавчій та інституціональній площинах на рівні відносин міжнародних організацій, країн та транснаціональних компаній, а також перегляду ролі міжнародних інститутів);
- забезпечення стійкого розвитку світової економіки (цей виклик почав концептуально формуватися у 80-х р.р. XX ст. у межах роботи комісії ООН під керівництвом Г. Х. Брунтланд і номінально визначений у “Концепції стійкого (сталого) розвитку” прийнятій в 1992 р. у Ріо-де-Жанейро на Всесвітній конференції ООН з довкілля і розвитку й досі не має універсального механізму практичного здійснення в контексті збалансування економічного розвитку і його прогресивного спрямування, захисту від криз та циклічних дисфункцій);
- досягнення компромісу та соціально-економічної справедливості від розгортання процесу глобалізації (сучасні форми глобалізації зберігають помірні темпи росту світового ВВП на рівні 4%, не ліквідують соціально-економічну асиметрію глобального розвитку суспільства яка за рівнем

доходів багатих і бідних у країнах “золотого” та “злиденного” мільярда дорівнює 60:1, не забезпечують нівелювання диспропорцій виробництва у структурному та територіальному вимірах, що й сприяє погіршенню екології, поширенню та поглибленню конфліктів);

- визначення концептуальних засад подальшого розвитку інтеграційних процесів у регіональних об'єднаннях (наприклад, у ЄС відзначають невизначеність консолідуючих основ його сучасного функціонування й подальшого розширення: територіальних, релігійних, економічних, ментальних, соціально-культурних тощо, а також перебігу етапів розвитку міжнародної економічної інтеграції на рівні держав членів);
- розробки компенсаційних та адаптаційних механізмів у міжнародних економічних відносинах та в національних соціально-економічних системах (викликаних прискоренням науково-технічного прогресу, комп'ютеризацією, інформатизацією та інтелектуалізацією праці, концентрацією влади та капіталу);
- демілітаризації країн (обмеження обсягу виробництва зброї масового ураження та конверсія виробництва передбачає докорінну зміну структури світового господарства, національних економік та транснаціональних компаній і зменшення обсягу доходу – що відповідно сприймається зацікавленими особами досить критично);
- керованості демографічних процесів (контроль народжуваності, покращення демографічної структури, оптимізація міжнародного руху людських ресурсів у складі мігрантів, туристів та переміщення працівників);
- зменшення обсягу тіньового сектору світової економіки (визначені світовою спільнотою виклики протидії тероризму та піратству, транснаціональній організованій злочинності, торгівлі людьми, торгівлі наркотиками, корупції та відмиванню коштів потребують перепроєктування соціально-економічних відносин, вирівнювання

життєвого рівня населення та розробки механізмів заміщення деструктивних потреб людства).

За нашою думкою вищенаведені визначені сучасні глобальні виклики економічного розвитку на початку ХХІ ст. призвели до формування, як мінімум, чотирьох нових глобальних викликів, які ще недавно не мали всесвітнього та гострого характеру.

Перший новий глобальний виклик – це необхідність концептуального визначення спрямування розвитку людства. У зв'язку зі збільшенням чисельності людства змінюється характер соціально-економічних відносин, виникають нові суб'єкти, групи, класи у суспільстві. Опанування космічного простору, інформатизація та розвиток комунікацій призводить до того що теологічний та філософський пошук сучасних дослідників вже відрізняється від практики усіх попередніх поколінь і набув певної розпорошеності та неузгодженості. Якщо з давнини наукові дослідження здебільшого носили логічний та віртуальний характер щодо гармонізації життя окремої людини або групи осіб і базувалися на вірі, переказах та локальних експериментах, то зараз розвиток науки, добувної, космічної та військової індустрії обумовив розуміння обмеженості ресурсів Землі, структури суспільства й відповідальності усього людства за наслідки діяльності нинішніх і минулих поколінь. Ця обставина вимагає побудови парадигми розвитку людства яка б визначила ставлення людей до сутнісних начал природи, стратегічні орієнтири та пріоритети розвитку, цінності, закони, норми, інтереси, стандарти, форми відносин, правила організації виробництва та управління, структуру територіального розміщення населення та гуманні способи оптимізації його чисельності, збалансування ресурсного забезпечення тощо. На наш погляд, реалізувати даний виклик можливо при консолідації суспільних зусиль у науковому осмисленні історичного розвитку в усіх сферах життєдіяльності. Дослідження історії на принципах об'єктивності, правдивості, врахування усіх явищ, неупередженості, відбору достатньої кількості та якості об'єктів, терплячості та толерантності дасть змогу визначення реальної структури Всесвіту та місця

людини у ньому, сформувати глобальну систему якісного розвитку на засадах справедливої взаємодії, розподілу та обмежень.

Другий новий глобальний виклик – необхідність гармонізації відносин людства із Всесвітом. Результати господарської діяльності людства створюють небезпеку для усїєї ноосфери Землі. За станом екології людство вже увійшло у “точку неповернення”. Діяльність людини настільки виснажує природний капітал що дозволяє засумніватися у здатності екосистем планети підтримувати життя майбутніх поколінь. Більш того, у доповіді ООН, представленій на нараді Конференції сторін по біологічній різноманітності COP-10 (2010 р.) визначено, що природа нашої планети зараз постає перед загрозою знищення. Це обумовлює підвищення відповідальності за помилки допущені впродовж розгортання цивілізації та вимагає вживання невідкладних заходів по захисту і відновленню екосистем життєво необхідних для всього людства.

Третій глобальний виклик – це необхідність постійного збагачення людського капіталу у вигляді підтримки оптимального стану здоров'я, продовження терміну життя та працездатного віку, опанування нових знань, здобуття освіти, підвищення кваліфікації, розвитку розумових здібностей, підвищення культури та суспільної корисності, набуття професійного досвіду та здійснення творчої діяльності. Внаслідок розвитку науково-технічного прогресу, революційних подій і війн у минулих століттях, поступово відбувається покращення якості життя у більшості населення планети за рахунок підвищення державних соціальних стандартів і гарантій, створення нових ліків, удосконалення медицини, покращення санітарно-гігієнічних умов побуту, досягнень харчової індустрії та розвитку системи освіти і культури. І при підвищенні життєвого рівня, відсутності масштабних війн, епідемій та стихійних лих, люди вимушені звертати увагу на свій спосіб життя і форми розвитку власного людського капіталу до меж свого людського потенціалу впродовж усього життя. Відповідно у більшості людей змінився ритм життя та змінилася сама концепція відношення до організації життя. Якщо ще декілька

десятиріч тому переважна більшість людей оптимізувала власний побут та збагачувала свій людський капітал у міру власних бажань то зараз вони це здійснюють вимушено через безпрецедентні у історії темпи зростання вимог до людини-працівника та людини-соціальної. Внаслідок розгортання потужних управлінських процесів і завдяки самоорганізації виникає необхідність: оптимізації комунікаційних процесів; пошуку, упорядкування та збереження інформації; зміни форм соціальних відносин, режиму життя та відношення до соціального побуту. Проте слід відзначити що на даний виклик люди реагують неоднаково і частина людей не включається у процес прогресивного розвитку людського капіталу зберігаючи своє право на самоідентифікацію і волевиявлення. Також складними і неоднозначними питаннями постають визначення: міри розвитку людського капіталу особистості, правильності його спрямування, форми оцінювання та корисності для суспільства. В цілому, досягти збагачення людського капіталу до генетично та соціально обумовленого людського потенціалу виявляється можливим за рахунок оптимізації національних систем охорони здоров'я, освіти, культури та стимулювання наукових досліджень у сфері управління, медицини, фармакології, фізкультури, інформатизації, міжнародного наукового обміну та пропаганди саморозвитку.

Четвертий виклик – необхідність розширення можливостей людини за допомогою застосування технічних засобів. Внаслідок досягнень і втрат цивілізації, для підтримки та оптимізації рівня комфорту й умов життя суспільство вимушене вишукувати нові способи захисту та нападу, переміщення, видобутку, опрацювання, управління, рекреації, відпочинку, розваг тощо. При цьому традиційні підходи до організації науково-технічної діяльності, виробництва та інноваційної діяльності поступово втрачають свою дієздатність. Набувають силу нові тенденції постійного пошуку нових рішень, безперервної оптимізації та удосконалення, підвищення швидкості та потужності процесів науково-технічного пошуку. Наприклад, збільшується інформаційний простір людини, в усіх сферах суспільного життя з'являються

складні продукти праці та технічні пристрої, зменшується залежність від природних явищ, прискорюється швидкість оновлення виробництва, застосовуються революційні технології і т. д. Тому, з урахуванням досвіду екодеструктивного впливу людської діяльності на навколишнє природне середовище і на самих себе, розширення можливостей людини повинно здійснюватися на основі суспільно корисних та екопрогресивних рішень які зможуть забезпечити високу якість життя для нинішніх і майбутніх поколінь.

Досягнення нових викликів обумовлює необхідність зміни платформи світогляду, формування нової методології наукового пошуку, проектування, організації та освіти. У вищенаведених нових глобальних викликах ключовою ланкою виявляються якісні зміни людини та її дії. Відповідно пріоритетного значення набуває процес управління розвитком людських ресурсів що і визначатиме спрямування економічного розвитку в умовах глобалізації. За нашою думкою, у контексті реалізації глобальних викликів, вирішення глобальних проблем та запобігання глобальних загроз, концептуальною основою процесу управління розвитком людських ресурсів є спрямування деструктивних начал людини у конструктивні види діяльності (самознищення у саморозвиток, самодезорганізацію у самоорганізацію, конфлікти у змагання тощо) за рахунок консолідації наукового, філософського та теологічного пошуку [12].

Висновки. У результаті проведеного дослідження нами визначено глобальні виклики економічного розвитку, які поряд із глобальними проблемами і загрозами детермінують оптимізацію процесу управління розвитком людських ресурсів. Для усіх суб'єктів світового господарства, поява нових глобальних викликів соціально-економічного розвитку передбачає зміну структури бюджетів і змісту заходів у площину збільшення частини витрат ресурсів на науково-технічну, інформаційну, освітню та інноваційну діяльність у сфері управління, проектування та розвитку людських ресурсів. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка прикладних механізмів застосування превентивних заходів запобігання та вирішення

глобальних світогосподарських проблем і кризових явищ за рахунок управління розвитком людських ресурсів у глобальній світовій економіці та національній економіці України.

Список використаної літератури.

1. Арутюнов В. Х., Свінціцький В. М. Філософія глобальних проблем сучасності : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К. : КНЕУ, 2003. – 90 с.
2. Бурдяк В. Україна в сучасних глобалізаційних процесах: загрози і виклики національній державі // Політична наука в Україні : стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції (Львів, 10-11 травня 2007 року) / Укл. Поліщук М., Скочиляс Л., Угрин Л. – Львів, ЦПД, 2008. – 308 с. – С. 226 – 232.
3. Глобалізація та цивілізаційні виклики у сучасному світі : зб. матеріалів круглого столу, (м. Чернігів, 19 квіт. 2007 р.) / [за ред. А. І. Товстоліс] ; М-во праці та соц. політики України, Чернігів. держ. ін-т права, соц. технологій та праці. – Чернігів : Чернігів. обереги, 2007. – 48 с.
4. Головка В. Глобальные вызовы как стимулы развития Украины / http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=4411.
5. Доповідь “Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році” підготовлена в рамках виконання Розпорядження Президента України від 19 липня 2005 року №1122/2005-рп “Про підготовку щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України” / http://www.niss.gov.ua/book/dopov_zm/index.htm
6. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності : навч. посіб. / Д. Г. Лук’яненко ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2005. – 204 с.
7. Кучуков Р. Мировое хозяйство и тенденции интеграции / Р. Кучуков, А. Савка // Экономист. – 2005. – № 7. – С. 10 – 22.
8. Основні проблеми економіки розвитку : пер. з англ. / Д. Майєр, Д. Е. Раух, А. Філіпенко ; за ред. : А. Філіпенко. – К. : Либідь, 2003. – 684 с.
9. Офіційний сайт ООН / <http://www.un.org>.

10. Постанова Президії Національної академії наук України “Виклики ХХІ століття економіці і суспільству України” № 198 від 11.07.2007 р.
<http://www.nas.gov.ua/infrastructures/Legaltexts/nas/2007/regulations/Pages/198.aspx>
11. Самофалов В. Глобальний виклик транснаціональних корпорацій / В. Самофалов // Дзеркало тижня. – 2003. – № 31.
12. Сардак С. Е. Науково-методичні основи управління розвитком виробництва у національній економіці : моногр. / С. Е. Сардак, В. В. Джинджоян. – Д. : Інновація, 2010. – 175 с.
13. Социально-экономические проблемы информационного общества : моногр. / В. М. Геец, В. Г. Кремень, В. П. Семиноженко [та ін.] ; за ред. Л. Г. Мельника. – Сумы : Университет. кн., 2005. – 430 с.